

11 fevral 1992-ci il Bəlkədə bir coxları həmin günü, həmin tarixi bir başqa hadisəylə xatırlayır Kimi övladının xeyir işi, kimi əzizinin doğum günü, kimi ömrünün ən yadda qalan anı kimi unutmur. Amma qarabağlılar məhz həmin günü, həmin tarixi ilə bir əzabla yaşadılar, elə bir acı ilə yadda saxladılar ki, çətin bir də unudalar.

Bu gün Şuşanın Malibəyli və Quşçular kəndlərinin işğalı günüdür və 28 ildən sonra malibəyililərlə görüşmək, o keçən günləri xatırlamaq, hadisələrə daha dəyişik bir nəzərlə baxmaq ümidi ilə üz tutduq Bakı şəhəri Sabuncu rayonu ərazisində tikilmiş Ramana-450 qəsəbəsinə. Xatırladaq ki, 2007-ci ildə salınan qəsəbəyə "Zuğulba sanatoriya-sı"nın binalarında məskunlaşmış əslən Şuşa, Laçın, Ağdamdan olan soydaşlarımız yerləşdirilib. İlk öncə Malibəyli Ərazi İcra nümayəndəliyində olduq. Fürsətdən istifadə edib icra nümayəndəsi, gənc kadr Əmirxan Qarayevlə tanışdıq. Malibəyli kəndinin işğalı ilə bağlı kənd mədəniyyət evində tədbir keçirir-

ləcəyini bildiren Ə.Qarayev suallarımızı cavablandıraraq söylədi ki, Malibəyli az-az təsadüf edilən kəndlərdəndir ki, əhalisi kompakt olaraq məskunlaşmış: "Ermənistan silahlı qüvvələri və onların havadarları 1992-ci ilin fevralın 11-də Şuşa rayonunun Malibəyli və Quşçular kəndinə hücum etdilər. Kəndlərin hər ikisi bir günün içində işğal edildi, işğal nəticəsində təxminən 50 nəfər dinc sakin Ermənistan ordusu və muzzdlu əsgərləri tərəfindən vəhşicəsinə öldürüldü. Yerdə qalan əhali qaçmaqla canını qurtara bildi, Kəndlərin hər ikisi isə tamamilə yandırıldı.

1912-ci ildə nəşr olunmuş "Qafqaz təqvimi" jurnalında

Yelizavetpol quberniyasının Şuşa qəzasına aid olan Malibəyli kəndinin əhalisi 1.060 nəfər təşkil edib, onların əksəriyyəti tatar kimi qeyd olunub. 1921-ci ildə aparılmış siyahıya almanın nəticələrinə əsasən kənddə 942 nəfər yaşayıb və tərkib dəyişməyib.1986-cı ildə aparılan siyahıya almanın nəticələrinə görə isə kənddə 1224 nəfər yaşayıb və onların hamısı milliyətcə azərbay-

canlı olub. Bu ilki statistikaya əsasən isə əhalinin sayı 2856 nəfərə qədər yüksəlib. Onlardan 1550 nəfəri Ramana-450 qəsəbəsindədir. Digərləri isə Azərbaycan Respublikasının 26 yaşayış məntəqəsinə pənah aparıblar."

Elə bu zaman tədbirin saat neçədə olacağını dəqiqləşdirmək üçün otağa daxil olan kənd sakini - kənd mədəniyyət evinin uzun illər bədii rəhbəri olmuş və təzəlikcə işlədiyi doğma mütəxəssisdən təqaüdə çıxmış Oqtay Balacayevlə də tanış olduq. Əmirxan müəllim onun Malibəyildə doğulub, boya-başa catdığı, Qarabağ hadisələrinə şahid, eyni zamanda maraqlı müsahib olduğunu vurğuladı. Malibəylinin ağsaqqallarından biri olan Oqtay müəllim bizi evinə dəvət etdi və gəldiyi kimi də səssizcə çıxıb getdi.

Əmirxan müəllimlə söhbətimizi yekunlaşdırıb Oqtay müəllimlə yol aldıq. Darvazadan həyətdə keçəndə, səliqəli, qış olmasına baxmayaraq güllü-çiçəkli və yamyaşıl bağ-bağat bizi heyran etdi. Üstəlik həyətin digər hissə-

sində ev quşları üçün düzəldilmiş xüsusi yerdə xeyli toyuq-cücə , qaz, ördək gözə dəyirdi. Ətrafa diqqətlə baxdığımızı gören Oqtay müəllim bu xırda təsərrüfatı yaradaraq bazardan-marketdən asılılığının qarşısını aldığına söylədi:"Burdakların hamısı kənd adamlarıdır, bacarıqlıdırlar, qoçaqdırlar, Demək olar ki, hər kəsin özünəməxsus xırda da olsa təsərrüfatı var. Hələ inək və qoyun saxlayanlarında sayı artıb".

Əlində bel ağacların dibini yumşaldan ev sahibi "Zağulba Sanatoriya-sı"ndakı əziyyətlərdən sonra belə rahat müasir bir evdə həyatlarına davam etdiklərinə görə, Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev cənablarına ailəsi və el -obası adından təşəkkür etdi.

Bizimlə söhbətləşə-söhbətləşə işini də başa vuran el ağsaqqalı belə kənara qoyub qonaqpərvərliklə bizi evə dəvət etdi. Həyat yoldaşı çay tədarükündə idi və 3-4 yaşlarında nəvəsi isə stolun üstündə ki, alboma baxırdı. Ağ-qara şəkillər diqqətimizi çəkdi. Malibəylinin xoşbəxt günlərindən qalan yeganə yadigarlarda insanların təbessüm dolu üz-göz-

ləri adamı uzaq, çox uzaq illərə aparırdı.Şəkillərə baxdıqca Oqtay müəllimin gözləri dolur, amma qəhərini udub, tələsik söhbətə başlayır:"

Ötən əsrin əvvəllərində "Bala Tiflis"

adı ilə məşhur olan Malibəyli 300-dən artıq ev olanda, Malibəyildən Tiflissə birbaşa arabalar işləyəndəXankəndində 25-30 ev olub. Sonradan sovet hökumətinin ikibaşlı siyasəti Xankəndinin həm görünüşünü dəyişib , həm də adını. "İlan yuvası" sayılan Stepanakert dirçələndən sonra o ərazidə yerləşən azərbaycanlılara qarşı haqsızlıqlar baş alıb,gedib.Azərbaycankəndlərinə olan laqeyd münasibət, ermənilərin yaşadığıları məntəqələrdə quruculuq işləri dediklərimə sübutdu.

Amma buna baxmayaraq, əsrlər öncə bu kəndlərdə karvansaralar, əttar, ələf, baqqal dükənləri, aşxanalar, çayxanalar, hamam, məscid, qala divarları, hətta kanalizasiya xətti də var idi. Malibəylinin qədimliyini təsdiq edən tarixi abidələrin varlığını Qarabağda bilməyən yoxdu. Novlu bulaq (1880), XVIII əsrdə tikilməsi ehtimal olunan kəndin mərkəzində yerləşən təkminarəli məscid, 300 ili çoxdan adlanmış Səfəvi dövründən qalan səkkizguşəli, çatma tağlı, iki günbəzdən və su hovuzundan ibarət olan hamam Ən vacib bir faktı da deyim: 1909-cu ildə dövrünün ziyalısı Məmməd Qarayev Malibəyli kəndində qızlar üçün əyalətdə ilk rus-tatar məktəbini açdirması haqqında bəlkədə bir çox həmvətənlərimizbilmir.

Oqtay müəllim söhbətini davam etdirir:"Bizimyərlər həm gözəl idi, həm sevimli, həm də yaşamaqlı Tez-tez yuxularımda kəndimizi qarış-qarış gəzirəm, hər ciğiri, hər döngəni dəfələrlə axtarıram, tapıram, orda izimi arayıram. Cala daşdan, Yastı meşədən, Qacar qayasından bənövşə mərdiyim yerdə yatağımdan qəflətən dik atılıram. Oraları o qədər doğmalıqla, sevinclə, sevgi ilə gəzirəm ki, bir müddət özümə gələ bilmirəm. Bir müddət harda olduğumu anlaya bilmirəm. Şirin xəyalla, acı gercəyin arasında üreyim sızım-sızım sızıldayır, yuxuma özümü elə qapdırıram ki,torpağın

qoxusu burnumdan xeyli vaxt getmir Təəssüf ki, düz 27 ildə heç nəyi unuda bilmədim. Heç nə xatirimdən silinmədi.Onagörədə belə ikili həyat təzi məni rahat yaşamağa qoymur "Kəndinizin işğal olacağına inanırdınız?"-sualım onu xəyallarından ayırır.

-Bilirsiniz, bizim kənd artmış, genişlənməmiş, inkişaf etmiş erməni yaşayış məntəqələri ilə əhatəyə alınmışdı. Oradan qurtuluş yox idi. O bir möcüzə idi ki, hər iki kənd bu şərtlər altında yalnız 30 şəhid verib. Əslində inansaydıq vaxtında çıxardıq, o ölüm halqasından qurtulardıq.Qeyd edim ki, 1991-ci il oktyabrın 30-da Tuğ və Sələkətin kəndləri, noyabrın 19-da Xocavənd kəndi zəbt edildi. Bir gün sonra Qarakəndfacəsi baş verdi. Dövlət və hökumət adamları qətlə yetirildi. Dekabrın 11-də Mikayıl Gözəlov (Şuşa rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı) qətlə yetirildi. 1992-ci il yanvarın 10-da Axullu kəndi də düşmənlə tapdığına çevrildi. 26-da Daşaltı əməliyyatı iflasa uğradı.Baxmayaraq-

ki hadisələrin sıralanması çıxmağımızı vacib edirdi. Gecikdik...

-Həmin günün necə xatırlayırsınız?
-Hərdən bir mənə elə gəlir ki, o hadisələr bir kino lentidi.Yəni, sözün həqiqi mənasında elə bir cümlə qura bilmirəm ki, o dəhşəti sizə anlada biləm. Fevralın 10-da erməni birləşmiş hərbi hissələri Malibəyli kəndinə üç tərəfdən hücum etdilər. Həmin vaxtadək ara-sıra hücumlar, həmlələr olsa da, vəziyyət budəfəki qədər gərgin olmamışdı. Düş-

mənin bu hücumu əvvəlkilərə bənzərmirdi. Səhər tezdən kənd artilleriya qurğularından və iriçaplı pulemyotlardan atəşə tutuldu.

Dağlar, meşələr mənə haraylayır, bizləri gözləyir!

Malibəyli və Quşçular kəndlərinin kişiləri (məndə içində olmaq şərti) mərdliklə müdafiə olunaraq düşməni kəndə girməyə, camaatdan girov götürməyə imkan vermirdik.

Vəziyyət hər an gərginləşirdi, qadınların, qocaların, uşaqların kənddə qalması böyük faciələrə səbəb ola bilərdi. Gecə ikən Malibəylinin dinc əhalisini qonşu Quşçular kəndinə gətirdik. Ancaq kəndin kişilərinin silah-sursatı, ov tüfəngi belə olmadığından mühasirə dalğası daralır, saatlar ötdükcə Quşçular kəndi də eyni vəziyyətlə üzleşirdi.

Hər iki kəndin 3 minədək əhalisi düşmənlə əlinə keçməmək üçün ya Xocalıya, ya da Ağdama doğru hərəkət etməli idi. Kənd özünümüdafiə batalyonunun uşaqları xəbər gətirdilər ki, düşmənlər Xocalı istiqamətində əhalini qırmaq və girov götürmək üçün güclü hazırlıq işləri görüb.

Məcbur qaldıq, əhalini soyuqda, dəhşətli şaxtada Abdal-Gülablıya tərəf apardıq. Düz 16 km yol keçdik. Pusquya düşməmək üçün əziyyətlər çəkdik. Camaatın kütləvi qırılmaması üçün kəndin igidləri postlarından tərpenmədi, yaxınlaşan erməni ordusu ilə döyüşü davam etdirdi, buda əhalinin cəbhə xəttindən uzaqlaşmasına zaman qazandırdı. Ən təəccüblüsü o idi ki üç minlik əhalinin salamat çıxarılmasını cəmi 60 nəfər müdafiəçi öz üzərinə götürmüşdü. Malibəyildən olan igidlərdən Cəsəretin, Rizvanın, Haqverdinin, Nazimin, İnciləbin, Elşənin, Faiqin, Rafiqin, Gündüzün, Əlinin, Aydının cəsədləri elə döyüşdükleri postlarda qaldı".

Oqtay müəllim bir xeyli susduqdan sonra: "Bəlkə, şəhid Nazim Əlixanovun qardaşı Rafael kişi ilə də bir görüşəyiniz, söhbət edəydiniz?"-deyə soruşdu.

Səliqəli, hamar yollardan, döngələrdən keçib Rafael Əlixanovgilə tərəf tələsdik. Qəflətən qarşımıza çıxan yaşlı bir kişi Oqtay müəllimə salam verib"tədbir hələ başlamır, hara belə tələsiyirsiniz?"-dedi. Salamladıq. Tanışdıq.

-Mən Mamed Fərəcovam, adım elə pasportda da belə gedir. A qızım, sən-dən bir xahiş eləsəm, yerinə yetirərsən?

-Gücüm catdığı qədər...

-O qəzetində mənim adımdan yaz ki, Mamed dayı deyir ki, sağ ol əziz prezidentim, qayğınız sayəsində ac qalmadıq, acıqda qalmadıq,yadlara möhtac olmadıq. Bunun üçün sizə minnətdarlıq borcumuz var! Amma xahiş edirəm, yalvarıram! Tez bir zamanda əmr etsin, əli silah tutan kişilər erməniyə həddini bildirsin, yurdlarımızdan qovsın onları..Biz də, biz qocalar da ömrümüzün bu qürub çağını öz yurdumuza dönək. Dağlar, meşələr mənə haraylayır, bizləri gözləyir!"

Nəhayət Rafael əmigiilin evinə çatdıq. Elə qapının ağzındaca rastlaşdıq.Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, deyərsən, saat 2-də Malibəyli kəndinin və şəhidlərinin anım günü ilə bağlı tədbirə gəldirdi. Vaxta hələ xeyli qaldığına görə onunlada xeyli söhbət-ləşdik. Yurdunun hər qarışından yana-yana danışdı. Amma səsindən bir giley də sezilirdi:

-Bir kəndin 15 şəhidi var, O 15 şəhidin demək olar ki, heç birinin qəbri yoxdu. Məsələn, mən qardaşım Nazim anım günlərində yad etmək üçün hara gedəcəyimi bilmirəm. Kaşki 1 sayılı Malibəyli kənd orta məktəbinin həyatında, yaxud da, elə bu qəsəbənin ortasında qəbri olmayan o şəhidlərə bir abidə qoyulaydı, lap bir büst, bir baryef də yetər...

Malibəyli kənd Mədəniyyət evinə cətdandan 20 dəqiqə sonra tədbir başladı. Zal ağzınacan dolu idi. Hər kəsin gözündə bir ələm, bir dərd...Bu gün 2 böyük kəndin işğal günü idi...Aradan 28 il keçməsinə baxmayaraq o ələm, o dərd hələ də azalmayıb.

Bir daha xatırladıırıq ki, 28 ildir Malibəyli kəndi işğal altındadır...

2019-cü il-11 fevral
Əntiqə Rəşid

